

Arsen Duplančić

OPIS OLTARA SV. STAŠA U SPLITSKOJ KATEDRALI IZ DVADESETIH GODINA XVIII. STOLJEĆA

UDK: 726.591 (497.5 Split) "17"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. IV. 1997.

Arsen Duplančić

Arheološki muzej

21000 Split, HR

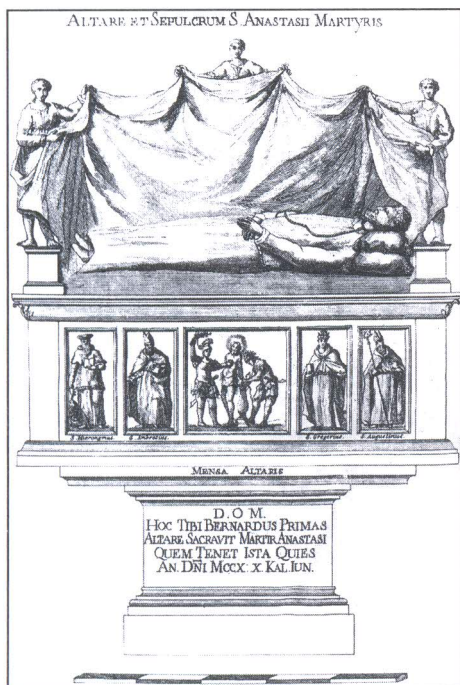
Zrinsko-Frankopanska 25

U članku se objavljuje opis oltara sv. Staša sastavljen oko godine 1730., na temelju kojega se daje prijedlog izvornog izgleda njegova donjeg dijela (stipesa). Zatim se utvrđuje kronologija promjena izgleda oltara i prati sudbina baroknih slika na svodu kapele. Na kraju je dan osvrt na glave-poprsja sv. Dujma, sv. Staša i sv. Arnira.

U građi prikupljenoj za Farlatijev *Illyricum sacrum*, koja se do 1910. čuvala u trogirskoj obitelji Fanfogna-Garagnin,¹⁾ nalazi se opis oltara sv. Staša (Anastazija) u splitskoj katedrali.²⁾ Iako nema nadnevak, opis se može datirati između 1725.-1726. i 1730. godine. Prvu godinu određuje otvaranje svečeve rake u rujnu 1725. i posveta oltara u travnju 1726.³⁾ Drugu pak godinu određuje rečenica u kojoj se za nadbiskupa Laghija, koji je umro u veljači 1730.,⁴⁾ kaže "sadašnji nadbiskup" i spominjanje ing. G. B. Camozzinija kao živog, a koji je umro potkraj 1730.⁵⁾

Sastavljač opisa kaže da je grob (*sepolcro*) sv. Staša postavio na njegovo mjesto nadbiskup Ivan Ravenjanin. I oltar sv. Dujma i oltar sv. Staša sastojali su se od dvije rake. Jedna je bila na podu, odijeljena od zida, a druga iznad nje i naslonjena na isti zid. Gornji sarkofazi jednaki su i slični po materijalu, dimenzijama i ukrasima, a bili su obojeni zlatom i uljenim bojama, kao i baldahini iznad njih. Na prednjoj strani rake sv. Staša je pet niša; na središnjoj je prikaz Bičevanja Kristova, izvrstan rad.

Nasuprot tome, donje rake su se veoma razlikovale kako po obliku tako i po veličini jer je ona sv. Staša bila znatno kraća. Sastavljač opisa pretpostavlja da

Crtež oltara sv. Staša iz Farlatijeve knjige
(Foto: Ž. Bačić)

je Staševa, poput Dujmove, bila antički grob koji je prilagođen za svečevo počivalište. Po njegovu mišljenju to su napravili kršćani nakon Milanskog edikta, a prigodom prijenosa Staševa tijela u katedralu. U njegovo vrijeme služila je, kao i ona u Dujmovoj kapeli, za menzu oltara. Kostí sv. Staša nalazile su se u gornjoj raci gdje ih je, prema kronici Tome Arhidakona, 1209. smjestio nadbiskup Bernardo.⁶⁾

Za vrijeme vizitacije katedrale 172... (sastavljač nije napisao zadnju brojku) nadbiskup Laghi dao je otvoriti (donju) raku sv. Staša, ali u njoj nisu nađene Staševe kosti nego relikvije raznih svetaca s oznakama imena. Među njima je bila i ona sv. Jurja, solinskog biskupa i mučenika.⁷⁾ Laghi je naredio da se na prednjoj strani donje rake ureže natpis o posveti oltara iz vremena nadbiskupa Bernarda:

D. O. M.
HOC TIBI BERNARDUS PRIMAS
ALTARE SACRAVIT MARTYR ANASTASII
QUEM TENET ISTA QUIES
AN. DNI MCCX. X. KAL. IVNII

Tekst je preuzet od Ivana Lučića Luciusa, a uklesan je nakon vizitacije. Sastavljač opisa uzalud je u Lučićevim djelima tražio taj natpis pa mu je kao izvor ostao natpis na moćniku glave sv. Staša,⁸⁾ ali je njega odbacio. Zato je pretpostavio da je možda među Lučićevim neobjavljenim stvarima ili da je bio na nekom drugom mjestu u kapeli i da je s vremenom nestao.

Za ilustraciju opisa pisac je dodao nacrt oltara koji je izradio inženjer Giovanni Battista Camozzini, autor još nekoliko crteža za *Illyricum sacrum*.⁹⁾

Zajedno sa spomenutim crtežom u Farlatijevu je djelu objavljen prikaz oltara sv. Dujma¹⁰⁾ koji je bio polazištem arheološkim istraživanjima, što su ga potvrdila 1958. godine. Prema tome, nema sumnje da i crtež Staševa oltara odražava njegov

izgled oko 1730. Postavlja se, međutim, pitanje je li to oltar koji je napravio Juraj Dalmatinac 1448., ili se radi o nekoj kasnijoj fazi. Iz ugovora za izradu Staševa oltara zna se da je Juraj morao oponašati raniji Dujmov oltar.¹¹⁾ Kapela i svečev sarkofag to potvrđuju, ali se ne zna kako je Juraj riješio donji dio oltara, tj. stipes s menzom.

Prije nego pokušamo dati odgovor moramo se podsjetiti na izgled oltara sv. Dujma jer ga sastavljač opisa stalno koristi za usporedbu sa Staševim. Istraživa-njima je utvrđeno da su kosti sv. Dujma počivale u olovnom lijesu koji je bio položen u mali kameni sarkofag izrađen u XIII. st. Taj je sarkofag bio u većem, antičkom sarkofagu koji na prednjoj strani ima lik Dobrog pastira. Na jednoj nje-govoj, užoj, strani bio je otvor, tzv. *fenestella confessionis*, koji je omogućavao pogled na manji sarkofag. Do izgradnje Boninove kapele veliki sarkofag stajao je prislonjen kraćom stranom uz zid mauzoleja, licem prema sjeveru. Nakon podi-zanja kapele okrenut je licem prema zapadu i tako je mogao poslužiti kao stipes. Poklopac sarkofaga, na kojemu je možda po nalogu nadbiskupa Bernarda oko god. 1200. uklesan natpis, postao je tako prikladna oltarna menza,¹²⁾ a kontinuitet štovanja sv. Dujma bio je jasno predočen.

Vratimo se oltaru sv. Staša. Prema opisu on je: 1. sastavljen iz dva dijela (*due arche si veggono*), 2. donji je dio udaljen od zida dok je gornji na njega na-slونjen (*la inferiore e distaccata dal muro, mà superiore è allo stesso muro appoggiata*), 3. u odnosu na oltar sv. Dujma donji dio Staševa oltara znatno je kraći (*quella di S. Anastasio notabilmente dell'altra più breve*), 4. sastavljač opisa misli da je donji dio antički grob preuređen za svečevu raku (*credo che ... fosse qualche sepolcro dell'antica gentilità addattato all'uso sagro*), 5. tada je služio za menzu oltara (*adesso in Spalato serve di mensa*), 6. natpis na njemu dao je uklesati nadbiskup Laghi (*doppo della visita, e furono incise*),¹³⁾ 7. Camozzi-nijev crtež prikazuje izgled oltara (*aggiungiamo ... disegno dell'Altare*).

Ovome treba dodati dvije vijesti iz biskupskih vizitacija. Prva govori da je na stipesu bio otvor (*ostiolum*), odnosna mala vrata okrenuta prema prozoru kapele, tj. prema sjeveru (*extat huius arcae porta una parvula ex parte fenestreae vitreae*). Druga je iz 1604., kada je zabilježeno da je stipes prazan.¹⁴⁾

Ako sada povežemo navedene podatke s Camozzinijevim crtežom, možemo doći do sljedećeg odgovora na postavljeno pitanje. Juraj je iskoristio stari sarkofag i ugradio ga u stipes dodavši mu podnožje i gornji dio s menzom. Tako je, poštujući želju naručitelja da Stašev oltar izgledom slični na Dujmov, zadržao sarkofag u funkciji oltara. Na sjevernoj strani ostavio je ili napravio otvor¹⁵⁾ kao pandan Dujmovu sarkofagu.¹⁶⁾ Time postaju prihvatljive riječi sastavljača opisa da je Laghi na raku dao postaviti natpis s god. 1209. Središnji dio stipesa bio bi, dakle,

pravokutni sarkofag o čijem se eventualnom profiliranom donjem i gornjem rubu, odnosno poklopcu, može samo nagađati. Vjerojatnije je da je to bio jednostavan sarkofag poput manjeg Dujmovog.¹⁷⁾ Takav je i onaj dviju kćeri kralja Bele IV., otprilike iz godine 1350., danas iznad ulaznih vrata katedrale,¹⁸⁾ i sarkofag kćeri providura Dieda iz 1532. otkriven u crkvi sv. Dominika.¹⁹⁾ Na pitanje je li ugrađeni sarkofag bio baš antički, u što nije bio siguran ni sastavljač opisa, ili iz vremena nadbiskupa Bernarda, ne može se odgovoriti. Rješenje problema sigurno bi dao novi arhivski podatak ili nalaz sarkofaga, ali takvog danas nema ili bar nije prepoznat.

Uporište za izneseni prijedlog daju rezultati istraživanja oltara godine 1974.,²⁰⁾ kada je nakon uklanjanja baroknog antependija pronađena velika menza. Uz pretpostavku da ju je Juraj iz konstruktivnih razloga postavio neposredno pod svečevu raku i oslonio na dvije konzole, ona je stavljena u taj položaj, dok je stipes rekonstruiran na temelju Farlatija.²¹⁾ Ako danas pogledamo Stašev oltar, odnos između menze i ostalih dijelova ne čini se baš najboljim: lavlje glave konzola su

Oltar sv. Staša prije početka istraživanja 1974. (Foto: Z. Buljević)

zasječene, menza je grubo zakošena da bi se podvukla pod sarkofag i prednjim dijelom zaklanja konzole. Premda je Jurju uzor bio zadan, on je pazio na sklad svojega djela i sigurno ne bi ostavio ovakvu menzu. Ona je, naime, na prednjoj strani duga 191 cm, dok je prostor između konzola, lavljih obraza, 182 cm. Ako se i poslužio nekom starom menzom, vjerojatno bi je priklesao tako da pravilno ulazi među konzole. Isto tako ne bi zasjekao lavlje glave nego bi za podržavanje dna gornjeg sarkofaga iznašao neko drugo rješenje.

Pregledom vidljivih dijelova gornje rake, mjerenjem menze i uvidom u fotografije snimljene 1974., može se zaključiti da je postojeća rekonstrukcija na tragu Jurjeva stipesa, ali da istodobno

od njega odstupa. Kao prvo, debljina menze iznosi 11 cm, dok je visina utora na konzolama 6,5 do 7 cm. Osim toga, utori su veoma plitki: lijevi u najširem dijelu 4 cm, a desni 1,5 cm, pa je očito da nisu bili namijenjeni današnjoj menzi niti su je mogli nositi. Dno rake sastavljeno je iz dviju pravokutnih ploča koje se ne

dotiču zida katedrale, nego tvore samo polovicu dna rake. Ostatak do zida ispunjen je opekama. Konzole su klesane kao grede kvadratnog presjeka, a završavaju lavljim glavama koje gledaju prema stipesu. Prigodom ugradnje konzole su postavljene tako da s njihove vanjske strane crta između "grede" (tj. neobrađenoga dijela) i lavlje grive dođe uz rub niše mauzoleja, dok s unutrašnje strane, odnosno prema stipesu, komad "grede" strši u prostor niše.

Slijedom ovih opažanja može se pretpostaviti da je Juraj između dviju konzola podigao zidić do crte koja tvori granicu između "greda" i lavljih griva i koja se poklapa s polovicom dna sarkofaga. Dapače, zid je malo zahvaćao spomenute dvije ploče. Juraj je tako dobio oslonac za dno rake i ravan zid ispred kojega je postavio stipes kakav vidimo kod Farlatija. Na stipes je položio menzu koja se podvlačila pod raku i upirala na zidić između konzola. Ona je sigurno bila kraća jer današnja svojom veličinom ne odgovara cjelini oltara. Na taj način nije morao oštećivati lavlje glave i uskladio se s Boninovim oltarom gdje su lavlje glave također slobodne. Istina, i Boninove konzole su zasječene, ali dublje unutra, iza grive, pa je sama glava neoštećena.²²⁾ Razmak od jedne do druge upravo je toliki da sarkofag Dobrog pastira točno stane između njih.²³⁾

Sukladno Dujmovu oltaru, Juraj je za svoj stipes morao upotrijebiti stari sarkofag sv. Staša i ugradio ga je na način koji vidimo na Camozzinijevu crtežu. Uzor za takvo oblikovanje, takvo profiliranje nije morao tražiti daleko: pružala su ga podnožja za anđele lučonoše na stupovima vrh Boninove kapele, koja je i on ponovio.²⁴⁾ Što se tiče veličine umetnutog sarkofaga, ona se može približno dobiti mjerenjem današnjeg rekonstruiranog stipesa: dužina 118 cm, visina 59 cm, širina 62 cm.

Jurjeva menza bila je u nekom trenutku odstranjena (možda je pukla) pa je postavljena duža, debljine oko 6,5 cm. Zbog nje su napravljeni utori na konzolama, ali ne da bi je nosili (jer je još postojao stari stipes), nego da bi mogla ući između njih. Zamjena menze obavljena je vjerojatno prije 1604., jer se u vizitaciji iz te godine naglašava da je menza duga (*altaris mensa marmorea longa*),²⁵⁾ što bi značilo da je to ona s Camozzinijeva crteža koja se proteže od jednog do drugog pilastra gornje rake. Budući da je menza sv. Dujma prikazana na isti način, može se zaključiti da su bile jednake dužine.²⁶⁾ Kada je pak 1768. izrađen novi barokni stipes, tada je postavljena današnja menza. Ona je za tu svrhu priklesana i obrubljena mramornim profiliranim vijencem koji je bio pričvršćen metalnim kopčama. Osim toga, postavljena je niže od dna rake, a prostor između njih ispunjen je mramornim umetkom.

Slično se dogodilo s oltarom sv. Dujma. Kako pokazuju fotografije snimljene 1958., sarkofag nije bio neposredno pod rakom kao kod Farlatija nego je dopirao do lavljih glava, a na njega je bila položena debela menza. To govori da su zasje-

ci na konzolama iz Boninova vremena, kada je sarkofag bio više izdignut i kada se uvlačio između konzola. Sukladno tome današnji položaj sarkofaga nije dobar jer je previše udaljen od gornje rake.²⁷⁾

U ovako protumačenom izgledu Jurjeva stipesa o njegovoj udaljenosti od zida može se nagađati. Ona je ipak nesumnjiva jer sastavljač opisa kaže da je gornja raka "*più addentro*" od donje, koja je "*distaccata dal muro*".

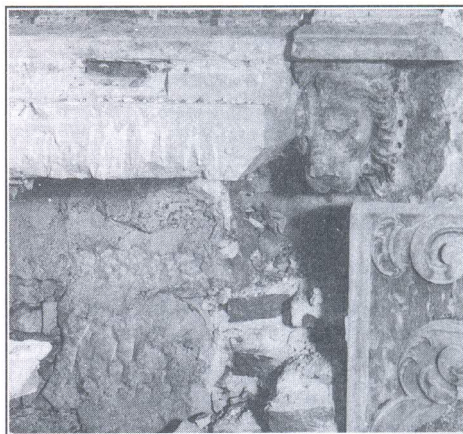
U prilog iznesenom mišljenju da Camozzinijev crtež prikazuje Jurjev stipes, govori još jedan detalj: sastavljač opisa i krug oko Laghija smatrali su da Jurjeva kapela datira iz godine 1209. Naime, kada objašnjava značenje natpisa uklesanog na stipes, tada sastavljač opisa kaže da oltar znači isto što i raka (*volendo qui la parola Altari significare lo stesso, che Archa*). Na drugome mjestu tumači da se u natpisu aludira na kapelu, a ne na raku na koju je urezan (*alludono alla capella, non gia all' Arca su cui sono incise*). Dakle, oko 1730. nije se znalo za godinu izgradnje Jurjeve kapele, već se mislilo da je dva stoljeća starija. Isto tako, sastavljaču opisa nije bila poznata nikakva pregradnja nakon Jurjeva vremena jer se ne bi trudio pokazati da je natpis postavljen na djelo iz početka XIII. st. Uostalom, ni taj natpis nije bio poznat izvorno, nego je za njegovo urezivanje poslužila bilješka Ivana Lučića. Zato se ne treba čuditi da je Farlati u prvome svesku *Illyricum sacrum* napisao da je Boninov oltar nastao po uzoru na Jurjev! Pogrešku je ispravio u trećem svesku, nakon što je dobio ugovor za izgradnju Staševa oltara.²⁸⁾

Podizanje Morlaiterova oltara sv. Dujma 1767. vjerojatno je potaknulo sljedeću promjenu Staševa oltara. Naime, već 1730. pregrađen je donji dio starog, Boninova oltara sv. Dujma, tako da je antički sarkofag zazidan i izrađen barokni antependij.²⁹⁾ U tim okolnostima očito se nametnula potreba usklađivanja izgleda obiju gotičkih kapela jer je Staševa odudarala svojim jednostavnim stipesom. Zajedno s malim sarkofagom³⁰⁾ on je uklonjen 1768. i zamijenjen raskošnijim, sličnim Dujmovom.³¹⁾ Tada su ujedno popravljani okviri i slike na stropu kapele te je obojena svečeva raka,³²⁾ pa je tako uređena kapela³³⁾ dočekala prijenos moći sv. Dujma iz starog u novi oltar godine 1770.³⁴⁾

Nakon uklanjanja, Jurjev stipes postavljen je uza zid katedrale sjeverno od glavnog ulaza. Tu ga je godine 1782. zatekao i naslikao L. F. Cassas na akvarelu koji prikazuje peripter i dio Peristila. To je "sarkofag" koji se slaže s iznesenim opisom: gornji i donji rub su mu profilirani dok na sjevernoj strani ima otvor (*fenestellu*).³⁵⁾ Izgled otvora nema odlike gotičkog stila, što bi značilo da nije iz Jurjeva vremena. Da je upravo to stari stipes, potvrđuju inventari bratovštine sv. Staša iz godina 1769. i 1782., u kojima je popisana raka od bijelog mramora s natpisom, na kojoj se u starini služila misa, a tada se nalazila na groblju.³⁶⁾ Uz katedralu je doista bilo groblje, ali su se i u peripteru nalazili razni sarkofazi.³⁷⁾ U obližnjoj crkvi sv. Mateja bili su sarkofazi nadbiskupa Ivana Ravenjanina i

Lovre Dalmatinca.³⁸⁾ Stoga izraz “na groblju” ovdje označava peripter. Veličina i položaj stipesa u peripteru uočavaju se na tlocrtu katedrale V. Andrića iz 1852. i A. Hausera iz 1876. godine.³⁹⁾ Stipes je ostao na tom mjestu vjerojatno do 1880.-1881., kada je maknut zbog popravka katedrale i predstojeće obnove zvonika.

Za poznavanje stanja unutrašnjosti starog stipesa važan je izvještaj o pregledu svetačkih moći iz godine 1725. Iz njega doznajemo da je u stipesu, tj. malom sarkofagu bio mramorni kovčežić s poklopcem na čijim su krajevima bili urezani križevi. U njemu su bile relikvije sv. Dujma, sv. Staša, sv. Jurja i još dvojice sveta. U sarkofagu se nalazio i drveni obojeni kovčežić s natpisom “*Reliquiae Sanctorum incertae*”. Budući da se dio relikvija bio pretvorio u prah, nadbiskup Laghi je naložio neka se on pohrani u novu drvenu kutijicu s natpisom “*Pulvis reliquiarum Sanctorum*”. Potom su sve tri kutije vraćene u stipes i zaključane.⁴⁰⁾

Dio stipesa oltara sv. Staša za vrijeme istraživanja 1974.:

1) lijeva strana, 2) desna strana. (Foto: Z. Buljević)

Prema zapisniku De Dominisove vizitacije godine 1604. stipes je bio prazan (*altare erat vacuum*), a moći svetaca nedolično čuvane. Zato je nadbiskup naredio da se sprema u oltar i zatvore,⁴¹⁾ a to znači da su kovčežići koje je zatekao Laghi dospjeli u stipes nakon 1604. Njihov pregled obavio je 18. srpnja 1758. nadbiskup Dinaričić čiji se opis slaže s onim iz Laghijeva vremena.⁴²⁾ Nakon uklanjanja Jurjeva stipesa sva tri relikvijara izvađena su i pohranjena u riznicu kako to navode inventari bratovštine sv. Staša iz 1769. i 1782.⁴³⁾

Barokizirani izgled zadržala je kapela otprilike do 1960., kada su odstranjene slike i okviri (vidi dalje) dok je stipes ostao do 1974., kada je uklonjen i prema crtežu u Farlatijevoj knjizi rekonstruiran današnji.⁴⁴⁾

Na temelju svega rečenog može se uspostaviti sljedeća kronologija. Nakon prijenosa iz Solina u Split,⁴⁵⁾ tijelo sv. Staša ležalo je vjerojatno u antičkom sarkofagu. Za njega je bio ureden oltar koji je 1209.-1210. zamijenjen novim, a je li tada napravljen novi sarkofag, nije poznato. Ta dva oltara dokazana su povijesnim izvorima i arheološkim istraživanjima. Kojem su od njih pripadale ploče ciborija nađene 1974., ostaje otvoreno jer Bernardovo uređenje oltara nije moralo uključiti i uklanjanje eventualnog ranijeg ciborija. Juraj Dalmatinac ruši Bernardov oltar i 1448. podiže kapelu sa svećevom rakom ispred koje postavlja stipes sa starim sarkofagom. Nepoznate godine, ali prije 1704., maknuta je Jurjeva menza i zamijenjena drugom, zbog koje su zarezane glave konzola. Godine 1725.-1726. na stipes je uklesan natpis s imenom nadbiskupa Bernarda. Godine 1768. izrađen je kićeni barokni stipes i odstranjen prethodni, zajedno s malim sarkofagom. Taj novi stipes rastavljen je 1974., a na njegovo mjesto stavljen rekonstruirani, na temelju crteža iz Farlatijeve knjige.

U iznesenu kronologiju nisu uvrštena tumačenja Luke Jelića kako predromanički reljefi, natpisi i ulomci nađeni na zvoniku i oko katedrale, pripadaju ranosrednjovjekovnim oltarima sv. Dujma i sv. Staša.⁴⁶⁾ Bez obzira na upitnost njegovih kombinacija i datacija, bilo bi nužno izraditi korpus⁴⁷⁾ svih poznatih "katedralnih" ulomaka i pokušati utvrditi njihovu vremensku bliskost i namjenu. Tek će se tada uz pomoć povijesnih podataka moći utemeljeno govoriti o Jelićevim pretpostavkama.

Na svodu kapele nalazile su se slike. Vizitacije katedrale ne spominju ih sve do 1704., kada je zapisano da su na svodu četiri crkvena oca u pozlaćenim drvenim okvirima.⁴⁸⁾ Budući da ih ranija Cosmijeva vizitacija iz 1682. ne spominje,⁴⁹⁾ vjerojatno su izrađene oko 1700. Prema bilješkama Franje Carrare njihov autor je mletački slikar Bartolo Bossi, koji je 1700. izradio freske na svodu Arnirove kapele u samostanu benediktinki.⁵⁰⁾ Slikanjem sv. Jeronima, sv. Grgura Velikog, sv. Augustina i sv. Ambrozija,⁵¹⁾ Bossi je ponovio ikonografiju s Jurjeva sarkofaga gdje su, uz Bičevanje Krista, isklesani njihovi likovi.⁵²⁾ Postavljanjem slika još jednom je usklađen izgled Staševe s Dujmovom kapelom jer je i na njezinu svodu Bossi izradio četiri slike, ali s prikazima evanđelista.⁵³⁾

Platna su bila pričvršćena širokim, kićenim okvirima ukrašenima lišćem, cvjetovima, anđeoskim glavicama i anđelčićima, od kojih je jedan bio na spoju rebara i držao viseći svijećnjak. Anđelčići na Dujmovoju kapeli nosili su biskupski štap, palminu grančicu i vijenac cvijeća.⁵⁴⁾ Sudeći po starim fotografijama, slično je bilo na Staševoj kapeli.

Prigodom izgradnje novoga stipesa 1768. slike i okviri su popravljani, a sarkofag obojen.⁵⁵⁾ Na svojem mjestu ostali su do oko 1960., kada su uklonjeni.⁵⁶⁾ To je učinjeno vjerojatno zbog traganja za freskama koje su se očekivale kao

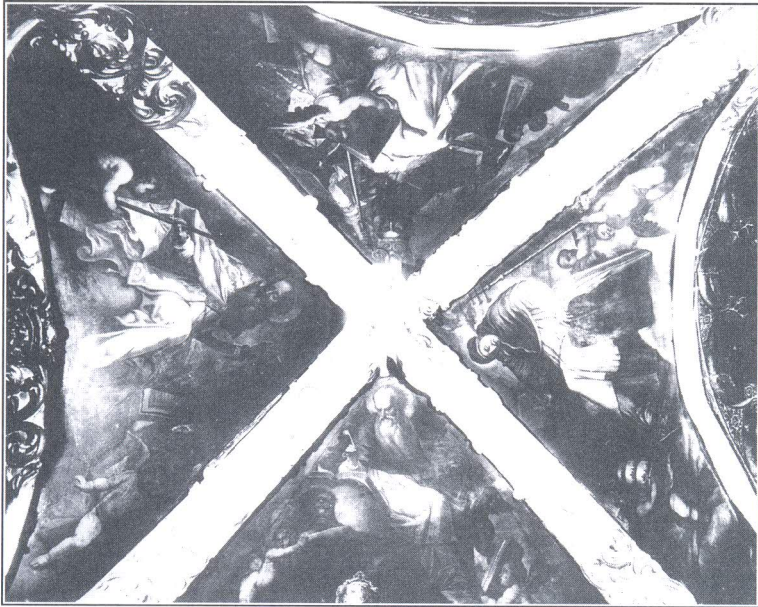
pandan onima otkrivenima 1958. na Boninovu svodu.⁵⁷⁾ Nakon što su dignuti, slike i okviri bili su pohranjeni u crkvi Sv. Duha gdje su zapušteni. U siječnju 1990. izvađeni su iz potkrovlja crkve da bi se utvrdilo njihovo stanje i obavili eventualni popravci.⁵⁸⁾ Na žalost, slike su potpuno propale i nedostajao im je veliki dio bojanog sloja. Čak se nije moglo utvrditi jesu li to platna iz kapele sv. Dujma ili sv. Staša. Okviri su bili relativno dobro sačuvani i mogli su se restaurirati u potpunosti.⁵⁹⁾ Slike ipak nisu popravljene, a njihovi ostaci uništeni su godine 1994.⁶⁰⁾

Kada se govori o oltaru sv. Staša, može se podsjetiti na novija zapažanja vezana uz reljef Bičevanja, to više što je jedno od njih izrečeno neupadljivo. Riječ je o pozadini scene koja je prepoznata kao pročelje Dioklecijanove palače i spomenuta je njezina sličnost s grbom grada.⁶¹⁾ Iza Krista privezanog uz stup i dvojice mučitelja vidi se zid s velikim prozorom i obrambenim kruništem, a sa strana dvije poligonalne kule s krovom i kruništem. I zid i kule opasani su profiliranim vijencima.⁶²⁾ Ako taj grad usporedimo sa sjevernim pročeljem Dioklecijanove palače,⁶³⁾ ili pak grbom Splita, počevši od onoga na komunalnoj vijećnici,⁶⁴⁾ uočava se velika sličnost. Juraj je, dakle, za pozadinu Bičevanja izabrao zidine Dioklecijanove palače, točnije, njezina Zlatna vrata. Poslužio se istim motivom kao iluminator Hrvojeva misala oko 1403.-1404., koji na slici Raspeća također postavlja tri lika ispred sjevernih zidina Palače.⁶⁵⁾ Je li Juraj znao za to, nije nam poznato. U slučaju da jest, to je još jedan primjer Jurjeva korištenja nekih predložaka.⁶⁶⁾ Upravo je za reljef Bičevanja nedavno uočeno da je kao uzor za glavu jednog mučitelja Juraj uzeo portret rimskoga cara Trajana⁶⁷⁾ i da je lik sv. Staša oblikovao pod utjecajem slike iz matrikule bratovštine sv. Staša iz godine 1442.⁶⁸⁾

Sudbine oltara sv. Dujma i sv. Staša uglavnom se podudaraju, a slično je bilo s njihovim srebrnim moćnicima. Vidjeli smo da se u katedrali nalazila srebrna glava sv. Staša s natpisom iz 1210., pa je vjerojatno već tada postojala i glava sv. Dujma. S obzirom na veći ugled sv. Dujma, može se pretpostaviti da je njegov moćnik bio nešto stariji, odnosno da je 1210. okvirna godina njegove izrade.

U najstarijem inventaru riznice iz 1342. zabilježene su dvije glave i jedno poprsje sv. Dujma,⁶⁹⁾ a 1400. samo dva poprsja.⁷⁰⁾ Budući da se današnja glava sv. Dujma po stilskim odlikama datira u XV. st., to znači, vjerojatno, da je jedna od starih glava pretopljena i napravljena ona koju vidimo na poprsju salonitanskog biskupa. U inventarima iz 1493.⁷¹⁾ i 1497.⁷²⁾ navodi se samo jedna glava sv. Dujma, ali i jedno poprsje sv. Arnira kojeg nema u ranijim popisima. To daje podlogu za pretpostavku da je nakon izrade nove glave sv. Dujma njegov drugi moćnik poslužio za kult sv. Arnira.⁷³⁾ Možda se to može povezati s pojačanim štovanjem sv. Arnira čijem oltaru u crkvi sv. Benedikta splitski zlatar Vuk ostavlja 1447. pozla-

ćeni kalež,⁷⁴⁾ dok mu Juraj Dalmatinac od 1444. do 1448. podiže novi oltar s rakom.⁷⁵⁾

Slike na svodu kapele sv. Staša (fototeka Regionalnog zavoda - Split)

Barokni stil nije mimoišao ni moćnike splitskih zaštitnika. Glava sv. Dujma bila je prepravljena 1699. tako da je dobila novo poprsje i mitru,⁷⁶⁾ a glava sv. Staša pretopljenjena je godine 1704. i izrađeno je cijelo novo svečevo poprsje.⁷⁷⁾

PRILOG I.

Dell'Altare di S. Anastasio nella cattedrale di Spalato, colla Descrizione, e Disegno delle due Arche marmoree dello stesso, la vetusta, e la nuova

Il sepolcro di S. Anastasio siccome si è detto à suo luogo fù fatto da Giovanni primo di Ravenna primo Arcivescovo di Spalato; e si conserva anche à nostri giorni nell'Altare del corno dell'Evangelo à fianco dell'altare maggiore, corrispondente à quello di S. Domnio situato al corno dell'Epistola. Non è da stupirsi che S. Anastasio fosse collocato à destra di S. Domnio, poiche come si è detto parlando dell'Altare, e de Sepolcro di S. Domnio à que tempi la mano sinistra, e il corno dell'Epistola erano il luogo più nobile.

Due Arche si veggono oggigiorno all'Altare tanto dell'uno, che dell'altro di quest' due Santi: una à piano terra, e l'altro in sito eminente, e più addentro del

primo; poiche la inferiore e distaccata dal muro, mà superiore è allo stesso muro appoggiata. Li due sarcogfagi superiori sono affatto compagni, e simili nella materia, nelle misure, nel lustro, e nell'ornamento, dipinti tutti due parte ad oro, e parte con colori à olio. Sopra quello che stà à destra giace S. Anastasio in atteggiamento di chi riposa col capo alla banda, che confina coll'altare maggiore e così all'opposito sopra dell'altro avello si vede la figura di S. Domnio: e sopra l'una e l'altra di queste due figure sorge un (...) ⁷⁸⁾ panneggiamento à modo di conopeo, che serve quali di baldacchino; e tutto è di marmo dipinto come si è detto di sopra.

Nel Frontispicio dell'Urna di S. Anastasio descritto sono, con proporzione à quella di S. Domnio cinque nicchie. In quella di mezzo quali al doppio spaziosa delle laterali si surge la figura del Signore alla colonna in mezzo à due Flagellatori di bonissima scoltura rilevata.

L'altre due Arche poi inferiori, appoggiate sul piano, è sia pavimento della capella sono molto l'una diferente d'altra sì nella forma come nelle misure; essendo quella di S. Anastasio notabilmente dell'altra più breve.

Credo che come abbiamo detto di quella di S. Domnio à suo luogo, così anche questa di S. Anastasio fosse qualche sepolcro dell'antica gentilità addattato all'uso sagro, e di servire per questo Santo; da quelli, li quali ebbero la pia cura doppo la pace data da Costantino alla Dalmazia l'anno 318. di trasferire le di lui sagre membra dal tempio in campagna à suo onore eretto da Asclepia Matrona, al luogo che le fù apparecchiato in Città nel (...) della Cattedrale, e presso al corpo di S. Domnio. Adesso in Spalato serve di mensa, come l'opposta di S. Domnio, all'altare, e non è difficile da credersi come potessero li Cittadini Salonitani portarlo colla celerità che dicono le leggende da Salona sino al luogo ove fù collocato, perche le stesse ci avvisano che concorso infinita gente all'opera di questo Trasporto nobili, plebei, uomini, e giovani. E confermarsi che non già in qualche cassa di legno fosse portato S. Anastasio allora, dal miracolo che succedeste nel trasporto della tomba di S. Domnio, cioè che fosse portato da Fanciulli molto facilmente perche se fosse stato di legno sarebbe cessata la meraviglia.

Il corpo di S. Anastasio giace nell'avello superiore, e non più nell'inferiore, ed antico; e fù fatto questo trasporto da Bernardo il Perugino arcivescovo di Spalato XXXXVII. l'anno del Signore l'anno 1209; come se ne assicurava la Storia Salonitana al capo 25. in medio con queste parole: *Iste extraxit corpus B. Anastasij ab Altari veteri, et collocavit in eodem loco in Altari nuovo anno Dni MCCIX.* ⁷⁹⁾ volendo qui la parola Altari significare lo stesso, che Arca; perche si sà che l'Altare di S. Anastasio fù nel luogo ove oggidì ritrovasi fissato da Giovanni Ravnate il primo Arcivescovo di Spalato nel tempo stesso che il corpo del Santo

fù à Spalato da Salona trasferito. Questo trasporto non fù (...) ne allora, ne doppo mai alle ceneri di S. Domnio; per le quali tomba fosse aggiuntato una cassa di marmo fatta di nuovo, e tanta simile alla nuova di S. Anastasio; non si venne però mai all'atto di trasportare le ossa sagre à questa dall'antica senza sapersene la cagione, onde queste anche oggigiorno giacciono nell'Avello dentro cui furrono da Salona trasferite, e dove furono adagiate dal suddetto Giovanni doppo dello stesso trasporto.

L'anno 172.... (ovako i u rukopisu) Monsignore Gianbattista Laghi presente Arcivescovo di Spalato nella sua Visita fece aprire quest' Arca; e dentro nè ritrovò nulla di S. Anastasio, mà bensì alcune piciole reliquie notate colli nomi, in piccole pergamena distinte di varj Santi, trà le quali una fù di S. Giorgio Martire, della quale doverebbesi tener gran conto, parendo, che questa sia l'unico avanzo del corpo di S. Giorgio Vescovo, e Martire, antico Vescovo di Salona, che fù uciso per la Fede al tempo di Diocletiano, e delle di cui (...) da quell'ora sino al presente furono piene tante le Chiese dell' Oriente, e dell'Occidente, (...) però confuso sia il nome di questo gran Campione della Fede cristiana con quello di altri Santi Giorgi Martiri ancor essi, mà non Ecclesiastici come questo.

Ora ritornando all'accennata Visita; comandò in quest' Atto il Prelato Visitante che sull'Arca inferiore di S. Anastasio fossero scolpite le seguenti parole, ritrovate come (...) riferisce (...) Erudito Spalatense in Giovanni Lucio Traguriense; fù eseguito doppo della visita, e furono incise sul frontispicio, è sia fronte anteriore in questo modo:

D. O. M.
HOC TIBI BERNARDUS PRIMAS
ALTARE SACRAVIT MARTYR ANASTASI
QVEM TENET ISTA QVIES
AN. DNI MCCX. X. KAL. IVNII

Ma io non ritrovo in nissun luogo di Giovanni Tragurino questa iscrizione. Trata egli di Bernardo Arcivescovo per quello che io sappia in questi tre luoghi. Nel Trattato de Regno Dalmatia, et Croatia lib. 4. cap. 1. et seqq. Nelle note alla Storia Salonitana al capo XII. e finalmente nelle Aggiunte, e correzioni della suddetta opera de Regno etc poste in fine alla Storia di Traù sua patria pag. 67. Mà in nissuno di questi tre luoghi si ritrova la iscrizione sudetta. Nell'ultimo luogo abbiamo la Iscrizione del Reliquiario antico, ove stava riposto la sagra testa, che abbiamo trascritta nel precedente capo: mà quest' altra non vi hà luogo: potrebbe però essere che si (...) nelle cose inedite di quell' Autore, che sono molte: trà la buona parte però delle stesse esistente presso di noi non la vedo.⁸⁰⁾

Quella parola *Sacravit* non devesi prendere in senso rigoroso ecclesiastico;

mà interpretarla pro *extruxit* sapendosì, che il primo consacratore dell'Altare di S. Anastasio in questo sito fù Giovanni Arcivescovo, di cui così notasi nella storia prolissa della Traslazione di SS Domnio, et Anastasio trascritta già interamente in S. Domnio, al capo 111. prope finem: *Fidelis Pontifex cum Clero, et Populo Laudes dulcissimas decantando, imitatus Beatem Iosepho, qui nostrum Redemptorem carne mortuum involvit syndone, in eadem Ecclesia eodem Eccl.a sacras Reliquias (B. Domnij) pannis pretiosissimis involutas ex parte meridiana pro Altari sub duplici Sarcophago (marmoreo videlicet altero, altero vero plumbeo, seu ligneo ut moris erat) cum gratiarum actione recondidit. Corpus vero B. Anastasij Martyris in Aquilonari parte eiusdem Eccles.e sub ara sacrificiorum cum psalmodia devotissime reposuit.*⁸¹⁾

E quell' altre parole: *Quem tenet ista quies* alludono alla capella, non già all'Arca su cui sono incise; perche altrimenti non significherebbono bene: onde potrebb' essere che in qualche altro sito di questa capella fosse stata la iscrizione dal Lucio trascritta, e che essendo sù qualche lapida, ò altro facilmente amovibile, sia col tempo sparita.

(Sa strane prekrizeni odlomak: Bisogna fare ancor qualche riflesso all'anno MCCX. qui notato: se si è preteso di prendere dal Lucio questa Iscrizione, bisognerebbe che dicesse MCCXI. poiche nel Lucio citato nel precedente capo così notato è nell'Iscrizione sul Capo d'argento di S. Anastasio, la quale fù fatta come ne dimostra il tenore del giorno, e del mese, e per conseguenza dell'anno stesso nel quale fù fatta dall'arcivescovo Bernardo la consacrazione dell'Altare nuovo di S. Anastasio.)⁸²⁾

Aggiungiamo per compimento di questo Trattato il disegno dell'Altare, e di ambe l'Arche di S. Anastasio opera della vista del Signore Giovanni Battista Camuzzino Ingegnero della Serenissima Repubblica di Venezia per le parti di Dalmazia, uomo perito eccellentemente nell'arti matematiche, e benemerito per molte altre ipPLICATIONI di questa nostra opera, come si è notato in altri luoghi.⁸³⁾

PRILOG II.

Die Lunae 17. Septembris 1725.

Illustrissimus ac Reverendiss. D. Joannes Baptista Laghi Archiepiscopus, cum ex relatione Sacristae Presbyteri Dominici Deodati comperuisset, occasione cujusdam rimae inter baism et stipitem altaris S. Anastasii martyris, muribus et aliis animalibus apertum aditum in arcam, quae est loco stipitis sub mensa marmorea ejusdem altaris, in qua reliquiae quaedam certae et incertae ex visitatione praedecessorum Archiepiscop. De Dominis, et f. r. Bondumerii apparet, asservantur: propterea visitationem loci ipsius, et reliquiarum, accitis admodum Rever. DD. Vincentio Carunchio Canonico et Archipresbytero Metropolitanae,

nec non Canonico S. Theologiae et J.U.D. Matthaeo Berghesich Convisitatoribus, indixit; apertoque in latere ipsius altaris ostiolo per fabrum ferrarium, conspexit multas sordes, per mures introductas in ipsam arcam marmoream praedictam, inter quas invenit arculam cum operculo marmoreo, cum crucibus incisus in extremitatibus ejusdem operculi nullo sigillo munitam, et in eadem invenit sine authentico in tribus particulis chartae pergamenae involuta fragmenta infrascripta, videlicet S. Domnii martyris Archiepiscopi Salonitani, S. Anastasii martyris Salonitanae passi, S. Georgii martyris, duoque alia sine inscriptione, quae successive involuta bombacio, cum repertis chartulis, colligata vitta serica rubi coloris, sigilliloque Archiepiscopali minimo munita, in cera hispanica in eadem arculam marmoream reposuit, cum aliis praedictis reliquiis sine signo, quam postea ferrea lamina circumduxit et clausit. Alteram vero ligneam pictam cum inscriptione exteriori, *Reliquiae Sanctorum incertae*, partium exesa a muribus, aperto operculo invenit quaedam fragmenta, et ossa SS. Martyrum, quae pariter successive a pulvere munda, et bombacio involuta, in eadem arcam re collocavit, ac operculum sigillavit cum inscriptione.

Die 17. Septembris 1725.

Idem Illustrissimus et Reverendiss. D. Archiepisc. pulverum, quem in arculis reperiit, in novam pyxidem ligneam, charta alba involutam reposuit, et vitta serica rubi coloris e transverso ligavit, sigillisve munivit, posita inscriptione: *Pulvis reliquiarum Sanctorum*. Quibus denique ita visitatis, et asordibus expurgatis, ac in hunc decentiorem statum redactis, ejusdem tres capsulas, marmoream scilicet unam, et duas ligneas in locum ipsum deposuit, patentem rimam occludi mandavit, claveque securiori, quam admodum Rev. Archipresbytero praesenti tradidit. Acta fuerunt praemissa per me Jacobum Canonicum Bolis Cancellarium Archiep.

BILJEŠKE

- 1) J. Kolanović, "Grada za Illyricum sacrum", *Croatica christiana periodica* 5, Zagreb, 1980, str. 149-153.
- 2) Hrvatski državni arhiv - Zagreb, Zbirka Fanfogna-Garagnin (dalje Zb. Fan.-Gar.), kut. 10, sv. 7, str. 96-98.
- 3) D. Farlati, *Illyricum sacrum* I, Venetiis, 1751, str. 740-740. Isto, sv. III, Venetiis, 1765, str. 238-239, 386-387, 550. F. Bulić, "Notizie storiche ed agiografiche risguardanti Spalato", *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (dalje BASD) XXIII, Spalato, 1900, str. 128. M. Ivanišević, "Liturgijski opisi oltara svetog Staša u splitskoj prvostolnoj crkvi", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* (dalje PPUD) 28, Split, 1989, str. 38, 48.
- 4) Stariji autori kao dan Laghijeve smrti navode 11. veljače. D. Farlati, *Illyricum sacrum* III, Venetiis, 1765, str. 550. O. M. Paltrinieri, *Notizie intorno alla vita di quattro arcivescovi di Spalato ...*, Roma, 1829, str. 125. G. Novak, *Povijest Splita* II, Split, 1961, str. 350. U knjizi umrlih za bilježen je pod 12. veljače. Povijesni arhiv - Split, Splitske matice - Knjiga umrlih V, str. 16v.

- 5) J. Kovačić, "Mjernik i graditelj Giovanni Battista Camozzini", *Kulturna baština* 24-25, Split, 1994, str. 96.
- 6) Tu pisac opisa pogrešno povezuje gotički sarkofag Jurja Dalmatinca iz 1448. s vremenom nadbiskupa Bernarda. Vidi dalji tekst.
- 7) O njemu opširno D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 647-699. Nalaz moći sv. Jurja spominje na str. 693, ali pogrešno kaže da je to bilo 1720.; na str. 740 ponovno navodi godinu 1720., ali u drugom kontekstu: te je godine Laghi započeo biskupovati. Zb. Fan.-Gar., kut. 11, sv. 10, str. 4v - spominju se relikvije sv. Jurja u Staševu oltaru: "Delle Reliquie di S. Georgio si veda la visita dell'altare di S. Anastasio di Spalato." Suvremena arheološka i povijesna istraživanja nisu potvrdila postojanje tog sv. Jurja pa je zato izostavljen iz popisa solinskih biskupa. F. Bulić - J. Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa spljetskih nadbiskupa (od razorenja Solina do polovice XI. v.)*, Zagreb, 1912-1913, str. 72. M. Ivanišević, "Salonitanski biskupi", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (dalje VAHD) 86/1993, Split, 1994, str. 223-249.
- 8) U rukopisnoj građi ovaj se natpis javlja još dva puta (Zb. Fan.-Gar., kut. 8, sv. 1, str. 309-309v. Isto, kut. 9, sv. 4, str. 218v.) Razlike među njima su neznatne, a nadnevak je isti. Farlati ga donosi u sv. I, str. 738 i u sv. III, str. 239. Prema zapisu u kronici Tome Arhidakona, koja se čuvala kod obitelji Pezzoli u Splitu, objavio ga je F. Bulić, *n. dj.* (3), str. 126. Prema Lučićevu izdanju prenosi ga M. Ivanišević, "Stari oltar svetog Staša u splitskoj prvostolnoj crkvi", *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 17, Split, 1987, str. 133. Na spomenutom mjestu u prvom svešku grade zabilježeno je još i ovo: "Nella legenda in Slavio, si nel giorno della sua Festa, come pur della sua traslatione non si lege, esser il suo Capo traslatato in Africa. Nel 1703 fù disfatto il Copo d'argento studetto, come pur il reliquiario d'Argento di San Menne Martire, nel quale era il dente di Sant' Apolonia, e fù mandato à Venezia per far il busto d'argento di Sant' Anastasio, et il reliquiario compagno del dente di San' Anastasio, et il reliquiario compagno del dente di San Doimo." Druga rečenica, ali prema navedenu rukopisu Tomine kronike, objavljena je u F. Bulić, "S. Menas", *BASD XXIII*, Spalato, 1900, str. 124.
- 9) A. Duplanić, "O Mihovilu Luposignoliju, vojnim inženjerima i mjernicima u Dalmaciji u 18. stoljeću", *PPUD* 29, Split, 1990, str. 264.
- 10) D. Farlati, *n. dj.* (3), tab. uz str. 393. *Archivio storico per la Dalmazia*, anno X, vol. XX, fasc. 117, Roma, 1935, str. 382.
- 11) Zadnja objava ugovora u M. Ivanišević, "Juraj Dalmatinac u Splitu godine 1444. i 1448.", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* (dalje Radovi IPU) 3-6, Zagreb, 1979-1982. (1984), str. 154. Isti tekst u časopisu *Mogućnosti* 4-5, Split, 1985, str. 484-485.
- 12) C. Fisković, "Novi nalazi u splitskoj katedrali", *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU* 2, Zagreb, 1958, str. 81-101. Sliku kapele nakon istraživanja vidi u K. Prijatelj - N. Gattin, *Splitska katedrala*, Zagreb-Split, 1991, str. 141; slika poklopcu manjeg sarkofaga i slika sarkofaga Dobrog pastira na str. 146.
- 13) Da je natpis dao postaviti Laghi, spominje Farlati: sv. I, str. 740, sv. III, str. 238-239. Ovaj natpis javlja se u rukopisnoj građi još jednom: "Monsignor Laghi presente Arcivescovo di Spalato in questo anno fece scolpire queste parole ritrovate in Gioan Lucio Traurino in faccia del piedestallo della mensa dell'Altare, doppo fatta la visita del sudetto Altare." Slijedi natpis, ali s malom razlikom u zadnjem retku: An: Dni MCCX. X. KAL. IVN. (Zb. Fan.-Gar., kut. 8. sv. 1, str. 309v.) Kod Farlatija (sv. I, str. 740) piše: AN. D. MCCX. X. KAL. JUNII, dok na crtežu uz str. 739 stoji: AN. DNI MCCX: X. KAL. IUN. U trećem sv., str. 238, piše: AN. D. MCCX. X. KAL. IVNII. Za izradu rekonstrukcije stipesa preuzet je oblik sa crteža.
- 14) M. Ivanišević, *n. dj.* (3), str. 40, 45-47.

- 15) To je tzv. *fenestella confessionis*. Za odraz štovanja svetačkih moći putem *fenestelle* sve do XX. st. vidi A. Duplančić, "Nekoliko doživljala don Frane Bulića iz njegove neobjavljene knjige o Saloni", *VAHD* 79, Split, 1986. str. 331.
- 16) C. Fisković, *n. dj.* (12), str. 82, 85, 99.
- 17) K. Prijatelj - N. Gattin, *n. dj.* (12), str. 141, 146.
- 18) Sarkofag je dug 112 cm, a visok 36 cm. F. Bulić, "Il sarcofago di Margherita e Caterina figlie di Bela IV. re d'Ungheria sul portale del duomo di Spalato", *BASD* XXIX, Spalato, 1906, str. 36, tab. IV. Bez obzira što na sebi ima godinu 1242., Karaman dokazuje da je izraden sredinom XIV. st. Lj. Karaman, "Sarkofag kćeri kralja Bele IV u Splitu", *Zbornik Camilla Lucerna*, Graz, 1938, str. 64-74. Njegov položaj vidi u K. Prijatelj - N. Gattin, *n. dj.* (12). str. 61. Vijest o nalazu sarkofaga prigodom popravka portala katedrale godine 1767. objavio je L. Jelić, "Raccolta di documenti relativi ai monumenti artistici di Spalato e Salona", *BASD* XVII, Spalato, 1894, dodatak str.48. Rukopis na koji se on poziva danas se čuva u Sveučilišnoj knjižnici - Split, sign. M-2. Navedena bilješka, od koje je Jelić donio samo dio, nalazi se na str. 205 v.
- 19) Sarkofag je dug 92 cm, a visok 46 cm. A. Zaninović, "Sarkofag kćerke dalmatinskog proveditura Ivana Diedo", *VAHD* LI/1930-1934, Split, 1940, str. 203-206.
- 20) M. Ivanišević, *n. dj.* (8), str. 132.
- 21) M. Ivanišević, *n. dj.* (11), str. 146. Isti *n. dj.* (8), str. 133. C. Fisković - N. Gattin, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb, 1982, dodatak, sl. 25, 26. K. Prijatelj - N. Gattin, *n. dj.* (12), str. 63, 141.
- 22) C. Fisković, *n. dj.* (12), str. 101. K. Prijatelj - N. Gattin, *n. dj.* (12), str. 141, 142. Prigodom izgradnje baroknog antependija lijeva glava je bila otučena. (C. Fisković, *n. dj.* (12), str. 95.) Nakon završenog istraživanja kapele isklesana je nova po uzoru na sačuvanu.
- 23) To se može vidjeti već iz pogleda na tlocrt kapele. (*Radovi IPU* 3-6, Zagreb, 1979-1982. (1984), str. 272, usporedi i sl. na str. 271.) I. Fisković, *Dalmatinski prostori i stari majstori*, Split, 1990, str. 57.
- 24) C. Fisković, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb, 1963, sl. 50. C. Fisković - N. Gattin, *n. dj.* (21), sl. br. 13 u poglavlju "Skulpturalna arhitektura". K. Prijatelj - N. Gattin, *n. dj.* (12), str. 63.
- 25) M. Ivanišević, *n. dj.* (3), str. 47.
- 26) Treba naglasiti da na oba crteža nisu prikazane lavlje glave koje su upravo ispod pilastara gornjih sarkofaga.
- 27) O uklanjanju baroknog antependija i "muzeološkom" prezentiranju ranije faze oltara vidi u I. Babić, "Dometak razgovoru o kapeli svetog Ivana Trogirskog", *Mogućnosti* 11-12, Split, 1993, str. 158-159.
- 28) D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 739. Isti, *n. dj.* (4), str. 238-239, 386-387. Vidi bilj. 11.
- 29) D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 493. J. Bajamonti, *Storia di San Doimo primo vescovo di Salona*, Venezia, 1767, str. 42. Lj. Karaman, "Žrtvenik sv. Duje u Splitu", *Eseji i članci*, Zagreb, 1939, str. 93, sl. 11. C. Fisković, *n. dj.* (12), str. 82, 86, 95. U novijoj literaturi stoji da su ovaj i Stašev antependij podignuti godine 1736. K. Prijatelj - N. Gattin, *n. dj.* (12) str. 31, sl. na str. 177 - u legendi pogrešno navedeno da je sa Staševa oltara. R. Tomić, *Barokni oltari i skulpture u Dalmaciji*, Zagreb, 1995, str. 178, sl. na str. 179.
- 30) Prigodom istraživanja oltara prije 1967. i 1974. godine nije nađen zazidan kao stari sarkofag sv. Dujma. C. Fisković, "Marko Antun de Dominis i naša likovna baština", *Encyclopaedia moderna* 5-6, Zagreb, 1967, str. 132. M. Ivanišević, *n. dj.* (8), str. 142.
- 31) C. Fisković, *n. dj.* (24), sl. 50. Posveta novog oltara obavljena je 21. XII. 1768., kako to svjedoči komadić pergamene s tekstom: "MDCCLXVIII die XXI Mensis Decembris Ego Joannes Lucas Archiepiscopus Spalatensis consecravi altare hoc, in honorem Sancti Anastasii Martyris, et Reliquias Sanctorum Martyrum." *Zb. Fan.-Gar.*, kut. 7, br. 24, list 14.

- 32) Nadbiskupski arhiv - Split (dalje NAS), KAS, br. 214 - knjiga računa bratovštine sv. Staša, fol. 1-2. Na žalost, ne navodi se ime graditelja stipesa ni slikara. Sliku baroknog stipesa vidi u C. Fisković, *n. dj.* (24), sl. 50. C. Fisković - N. Gattin, *n. dj.* (21), sl. 13 u poglavlju "Skulpturalna arhitektura". Njegov crtež vidi u Radovi IPU 3-6, Zagreb, 1979-1982. (1984), str. 270. I. Fisković, *n. dj.* (23), str. 59.
- 33) Vidi sl. npr. u G. Novak, *n. dj.* (4), str. 454.
- 34) Lj. Karaman, *n. dj.* (29), str. 93. J. Bajamonti, *Zapisi o gradu Splitu*, Split, 1975, str. 253, 259.
- 35) Na "sarkofagu" sjedi muškarac sa štapom. Akvarel je objavljen u: L. F. Cassas, *Istra i Dalmacija 1782*, Zagreb-Split, 1979, nepag. D. Kečkemet, "Louis François Cassas i njegove slike Istre i Dalmacije 1782.", *Rad JAZU* 379, Zagreb, 1978, str. 94; tu je slika skraćena upravo kod stipesa. Bakrorez je tiskan u J. Lavallée - L. F. Cassas, *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et Dalmatie*, Paris, 1802, tab. 54 uz str. 134.
- 36) NAS, KAS, br. 221 - knjiga računa bratovštine sv. Staša, fol. 73, 75: "No 1 Urna di Marmoro Bianco sopra la qualle si Celebrava la messa Antigamente con la sua Descrizione [drugom rukom dodano:] si trova in Cimiterio."
- 37) C. Fisković, *n. dj.* (39), str. 131. Osim u Dominisovoj vizitaciji iz 1604. (*circa ecclesiam est coemeterium tum in ipso intercolumnio, quae erat porticus ...*) groblje se spominje u Cosmijevoj, iz 1682., Manolinoj, iz 1704. i Cupillijevoj vizitaciji, iz 1714. Potanji raspored sarkofaga oko katedrale dan je u Manolinoj vizitaciji. (NAS, S, br. 55, str. 32-32v). Tri sarkofaga koja se nalaze na sjevernoj strani donesena su iz Arheološkog muzeja i tu postavljena nakon uvlačenja kapele sv. Dujma 1924. godine. (F. Bulić - Lj. Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, Zagreb, 1927, str. 209.) Za datiranje edikule nad sarkofagom koji se nalazio između dvaju stupova na Peristilu i nad sarkofagom u peripteru uz zvonik, koji se vide na Adamovim, Cassasovim i Andrićevim prikazima, važan je podatak iz Manoline vizitacije da je sarkofag na Peristilu pripadao kanoniku Bavaliću. Ilija Bavalić spominje se kao kanonik od 1462. do 1478. I. Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975, str. 238.
- 38) U Manolinoj vizitaciji iz 1704. navode se samo ta dva sarkofaga. Oni su bili uzidani u južni zid crkve odakle su 1. X. 1881. preneseni u krstionicu. ("Traslazione delle salme di Giovanni Ravennate e Lorenzo arcivescovi di Spalato", *List biskupije spljetske i makarske* 11, Spljet, 1881, str. 83. F. Bulić, *Dva sarkofaga Ivana Ravenjanina i Lovre Dalmatinca spljetskih nadbiskupa*, Zadar, 1882, str. 3). U literaturi se, međutim, pogrešno navodi da je crkva srušena godine 1880.
- 39) D. Kečkemet, *Vicko Andrić arhitekt i konzervator 1793-1866*, Split, 1993, sl. 63 (Hauser), tab. III (Andrić).
- 40) D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 740. Vidi ovdje prilog II. Jedan srebrni pozlaćeni moćnik u obliku škrinje čuva se u riznici katedrale, a datira se u XI-XII. st. D. Diana - N. Gogala - S. Matijević, *Riznica splitske katedrale*, Split, 1972, str. 78, sl. 34 - prednja strana. D. Diana, *Liturgijsko srebro grada Splita*, Zagreb - Split, 1994, str. 5 - stražnja i bočna strana, str. 60.
- 41) M. Ivanišević, *n. dj.* (3), str. 40, 46.
- 42) NAS, S, br. 80, str. 12v.
- 43) NAS, KAS, br. 221 - knjiga računa bratovštine sv. Staša, fol. 73, 75: "No 1 Bauletto di Pietra inferato, e sigilato con sua Descricon, entro Reliquie di S. Doimo, S. Nastasio (sic!), e S. Zorzi [drugom rukom dodano:] nella Tesoria. No 2 Scatole di Legno, entro Delle Reliquie, e queste sono in deposito nella Tesoraria del Santo."
- 44) M. Ivanišević, *n. dj.* (11), str. 149.
- 45) O tradiciji prijenosa tijela sv. Dujma i sv. Staša iz Solina u Hvar god. 308., njihovu vraćanju u Solin 390. i čuvanju Staševe glave u hvarskoj crkvi sv. Anastazija do 1210. vidi N. Petrić,

- “O ranokršćanskim nalazima i spomenicima na otoku Hvaru”, *Diadora* 15, Zadar, 1993, str. 325. D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 737-738, 743-744.
- 46) L. Jelić, “Interessanti scoperte nel fonte battesimale del battistero di Spalato”, *BASD XVIII*, Spalato, 1895, str. 119-127. Isti, “Zvonik spljetske stolne crkve”, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, NS I/1895, Zagreb, 1895-1896, str. 76-83. Usporedi F. Bulić - Lj. Karaman, *n. dj.* (36), str. 201.
- 47) Usporedi npr. Ž. Rapanić, “Kamena plastika ranog srednjeg vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu”, *VAHD LX/1958*, Split, 1963, str. 98-123. Isti, “Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita”, *VAHD LXV-LXVII/1963-1965*, Split, 1971, str. 271-310. M.-P. Flèche Mourgues - P. Chavalier - A. Piteša, “Catalogue des sculptures du haut Moyen-Age du Musée archéologique de Split, I”, *VAHD 85/1992*, Split, 1993, str. 207-305.
- 48) K. Prijatelj, “Slike domaćih slikara iz XVII v. u splitskoj katedrali”, *List biskupije splitsko-makarske* 7-8, Split, 1944, prilog, str. 10. M. Ivanišević, *n. dj.* (3), str. 43, 47.
- 49) M. Ivanišević, *n. dj.* (3), str. 46-47.
- 50) K. Prijatelj, *Barok u Splitu*, Split, 1947, str. 40, 64. V. Marković, *Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1985, str. 74, 154; sl. na str. 74 nije iz Staševe nego iz Dujmove kapele. Točniji prijepis Bossijeva natpisa iz kapele sv. Arnira donosi C. Fisković, “Život svetoga Arnira”, u: *Legende i kronike*, Split, 1977, str. 144. Nedavno je na poledini slike Uznesenje Bl. Djevice Marije iz crkve Stomorica u Ložišćima otkriven potpis Bartolo B. koji je uveden u vezu s autorom splitskih slika. (V. K[ovačić] - Z. S[taničić], “Stomorica - ranosrednjovjekovna crkva kod Ložišća”, *Konzervatorski bilten* 11, Split, 1992, str. 2.) Budući da je to lošiji, rustičniji rad, on nije djelo iste ruke.
- 51) Ovi sveci prepoznati su već 1944. K. Prijatelj, *n. dj.* (48), str. 20.
- 52) M. Ivanišević, *n. dj.* (3), str. 43-44. I. Fisković smatra da su na sarkofagu prikazani dvojica evanđelista, sv. Bonaventura i sv. Toma Akvinski ili sv. Jeronim. I. Fisković, *n. dj.* (23), str. 63-65.
- 53) K. Prijatelj, *n. dj.* (50), str. 40, 64. C. Fisković, *n. dj.* (12), str. 95. Ni ove se slike ne spominju u vizitaciji iz 1682. nego tek u onoj iz 1704. NAS, S, br. 55, str. 31v. K. Prijatelj, *n. dj.* (48), str. 10.
- 54) Lj. Karaman, *n. dj.* (29), str. 92-93. V. Marković, *n. dj.* (50), sl. na str. 74.
- 55) NAS, KAS, br. 214 - knjiga računa bratovštine sv. Staša, fol. 1-2.
- 56) U C. Fisković, *n. dj.* (24), sl. 50 - već se ne vide.
- 57) C. Fisković, *n. dj.* (12), str. 95-98. D. Domančić, “Freske Dujma Vuškovića u Splitu”, *PPUD* 11, Split, 1959, str. 41-58. C. Fisković, *Dalmatinske freske*, Zagreb, 1965, str. 22, sl. 53-56.
- 58) Usporedi dopis Zavoda za zaštitu spomenika kulture - Split, br. 34-32/1-90 od 3. I. 1990. i dopis Galerije umjetnina - Split, br. 380-115-01-02 od 10. I. 1990.
- 59) Vidi dopis Galerije umjetnina - Split, br. 380-115-01-90-03 od 24. VII. 1990. Iako se na temelju dopisa ne može tvrditi o kojim je slikama riječ, mislim da se ipak radi o onima iz Staševe kapele.
- 60) Prema kazivanju osoba iz župskog ureda katedrale.
- 61) I. Fisković, *n. dj.* (23), str. 63: “Htijenje udomaćivanja pojmova i prizora još je osobito pojačano oblikovanjem pozadine poput grba grada Splita s tri kule drevne Dioklecijanove palače pred pročeljem koje ka da se sve to zbiva.”; str. 64: “A ono se i odvija pred opisanom predodžbom grada Splita ...”.
- 62) Reljef Bičevanja objavljen je bezbroj puta, ali za uočavanje svih navedenih detalja najbolja je slika objavljena u A. Badurina, “Problem literarnih i likovnih predložaka za ikonografiju Arnirove grobnice”, *Radovi IPU* 3-6, Zagreb, 1979-1982. (1984), str. 213.
- 63) T. Marasović, *Dioklecijanova palača, svjetska kulturna baština, Split, Hrvatska*, Zagreb - Split, 1994, str. 31, 42, 58-60, 81.

- 64) C. Fisković, "Najstariji kameni grbovi grada Splita", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, N.S. sv. XVII, Zagreb, 1936, str. 183-194.
- 65) M. Pantelić, "Povijesna podloga iluminacija Hrvojeva misala", *Slovo* 20, Zagreb, 1970, str. 53, tab. XI. K. Prijatelj, "Uz faksimilirano izdanje Hrvojeva misala", *Kulturna baština* 3-4, Split, 1975, str. 11, 14. T. Marasović, "Najstarije vedute srednjovjekovnog Splita", *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 16/1986, Split, 1987, str. 188-189, tab. I.
- 66) Za najnovija opažanja o vezi Staševa oltara i nekih mletačkih predložaka vidi I. Fisković, "Uzori i poticaji našem starom kiparstvu sa Sv. Marka u Veneciji", *Mogućnosti* 10-12, Split, 1996, str. 277.
- 67) N. Cambi, "O uzoru za glavu lijevog egzekutora u motivu Bičevanja na sarkofagu sv. Staša u splitskoj katedrali", *PPUD* 32 (*Prijatelj* zbornik I), Split, 1992, str. 459-477.
- 68) M. Ivanišević, "Pravila bratovštine svetoga Staša u Splitu", *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 12 (*Božić - Bužančić zbornik*), Split, 1996, str. 281, 286. Isti, "Ikonografija solinskih mučenika kroz stoljeća", *Salona christiana*, Split, 1994, sl. na str. 387.
- 69) D. Farlati, *n. dj.* (4), str. 317: "It. caput S. Dompnii cum brachiis et baculo pastorali. It. caput argenteum deauratum cum reliquiis S. Dompnii."; str. 318: "It. imaginem B. Dompnii cum reliquiis SS. Dompnii et Nicolai." T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* XI, Zagreb, 1913, str. 9-10.
- 70) D. Farlati, *n. dj.* (4), str. 349: "Imagines duas S. Duymi ab umbilico sup. de argento deaurato ponderis lib. XIV. unc. trium ad dictum pondus"; str. 350 - za jedno se poprje 1402. kaže: "Imago S. Duymi aurati ponderis libr. VIII. unc. IX.". G. Praga, "Antichi inventari del tesoro di San Doimo di Spalato", *Archivio storico per la Dalmazia*, anno X, vol. XX, fasc. 117, Roma, 1935, str. 389, 391.
- 71) G. Praga, *n. dj.* (69), str. 393: "Imago sancti Arnerii cum pastorali et diademate ac monile argenti aureati. Caput sancti Doymi argenti aureati cum mitra et corona argenti." Mitra na glavi sv. Dujma spominje se u popisu sakristije 1472: "Capud sancti Doimi cum mitra argenti." Isto, str. 392.
- 72) C. Fisković, "Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima", *VAHD* LII/1935-1949, Split, 1950, str. 195: "Una ymago sancti Arnerij cum suo pastorali on 122. Caput sancti Doymi argenti cum tribus pedibus et una coroneta pond. on 86."
- 73) Za nedosljednost u štovanju iste glave i o promjenama relikvija u njima vidi K. Prijatelj, "Srebrne svetačke glave iz riznice splitske stolne crkve", *Zbornik Muzeja primenjene umetnosti* 3-4, Beograd, 1958, str. 105-113.
- 74) C. Fisković, "Umjetnički obrt XV.-XVI. stoljeća u Splitu", *Zbornik Marka Marulića*, Zagreb, 1950, str. 152.
- 75) M. Ivanišević, *n. dj.* (11), str. 143-144, 152-153. C. Fisković, "Sarkofag Jurja Dalmatinca u Kaštel Lukšiću", *Poljički zbornik* 3, Split, 1978, str. 151-155. Isti, "Remek-djelo Jurja Dalmatinca u Kaštel-Lukšiću", *Kaštelanski zbornik* 2, Kaštela, 1989, str. 57. I. Fisković, *n. dj.* (23), str. 67-72. Oltar sv. Arnira spominje se 1412. V. Rismondo, "Registar splitskog notara Jakova de Penna (1411-1412)", *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 8, Split, 1974, str. 23, 47.
- 76) K. Prijatelj, *n. dj.* (50), str. 81. Isti, *n. dj.* (72), str. 110, 112, 114. D. Diana - N. Gogala - S. Matijević, *n. dj.* (40), str. 68, sl. 28. D. Diana, *n. dj.* (40), str. 61, sl. na ovitku.
- 77) K. Prijatelj, *n. dj.* (50), str. 81, sl. 23. Isti, *n. dj.* (72), str. 111, 114. D. Diana - N. Gogala - S. Matijević, *n. dj.* (40), str. 69, sl. 30. D. Diana, *n. dj.* (40), str. 70, sl. na str. 47. Za utjecaj Jurjeva sv. Staša na izradu srebrnog moćnika vidi I. Prijatelj, "Prilog ikonografiji solinskog mučenika sv. Staša", *PPUD* 28, Split, 1989, str. 177-180.
- 78) Rukopis na više mjesta ima teško čitljive riječi, što je ovdje označeno zagradama i točkicama.

- 79) Ovu rečenicu ponavlja Farlati nekoliko puta: sv. I, str. 738, 740; sv. III, str. 238. M. Ivanišević, *n. dj.* (8), str. 132. Toma Arhidakon, *Kronika*, Split, 1977, str. 79.
- 80) Problem posvete oltara 1209. i izvore za to navodi D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 738.
- 81) Dio "Fidelis ..." prema rukopisu nepoznatog autora donosi Farlati u sv. I, str. 473, 736, 739.
- 82) Problem indikcije, odnosno godine razmatra i D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 738. Isti, *n. dj.* (4), str. 238.
- 83) Istu pohvalu Camozzoniju izriče D. Farlati, *n. dj.* (3), str. 495. A. Duplančić, *n. dj.* (9), str. 264. Ovo je još jedan pokazatelj da je Farlatiju u njegovu radu zaista poslužio opis koji se ovdje objavljuje.

Arsen Duplančić

LA DESCRIZIONE DELL'ALTARE DI S. ANASTASIO NELLA CATTEDRALE DI SPLIT
DAGLI ANNI VENTI DEL XVIII SECOLO

Riassunto

Nell'articolo si pubblica la descrizione dell'altare di S. Anastasio (Stoš), scritta verso 1730 e scoperta tra il materiale raccolto per "Illyricum sacrum" di D. Farlati. Conforme alla descrizione, ai risultati delle analisi dell'altare del 1974, conforme ai disegni dal libro di Farlati e alle altre fonti seguiamo i cambiamenti di questo altare, particolarmente della sua parte inferiore (stipe).

Come risultato del tutto il detto viene constatata la seguente cronologia. Dopo il trasferimento dell'altare da Solin a Split, il corpo di S. Anastasio (Stoš) giaceva probabilmente nel sarcofago antico. Per esso era decorato un altare che nel 1209-1210 fu sostituito col nuovo, però non è noto se in quel tempo anche un nuovo sarcofago fosse costruito. Questi due altari sono provati dalle fonti storiche e dalle ricerche archeologiche. Rimane però aperta la domanda al quale dei due altari appartenevano le piastre del ciborio trovate nel 1974, perché non è certo che rimossero l'eventualmente precedente ciborio quando, nell'epoca dell'arcivescovo Bernardo decoravano l'altare. Juraj Dalmatinac smonta il così detto altare di Bernardo dal 1448 e costruisce una capella con la tomba solenne davanti a cui è stata posta la stipe coll'altare vecchio. Un anno incerto, ma prima del 1704 fu spostata la mensa di Juraj e sostituita da un'altra a causa della quale furono incisi i capitelli delle mensole. Nel 1725-1726 sulla stipe fu incisa l'iscrizione con il nome dell'arcivescovo Bernardo. Nel 1768 fu costruita la stipe ornata in barocco mentre la precedente fu spostata, assieme al piccolo sarcofago. Questa nuova stipe fu levata via nel 1974 e al suo posto fu ricostruita la stipe dal libro di Farlati.

In seguito l'articolo tratta il destino dei quadri in stile barocco della volta della cappella di S. Anastasio. Secondo un' annotazione essi furono opere di Bartolo Bossi che rappresentavano i quattro dotti ecclesiastici: S. Girolamo, S. Gregorio Magno, S. Agostino e S. Ambrogio. Probabilmente sono dipinti verso l'anno 1700. Oggi però i quadri non esistono più perché dopo essendo rimossi dalla capella, verso 1960, sono abbandonati e lasciati al rovinio.

Alla fine dell'articolo si dà uno sguardo al rilievo col motivo di Flagellazione rappresentato alla tomba del sacro e alle teste-buste di S. Doimo, S. Anastasio e S. Rainero.

Traduzione: Božidarka Šćerbe-Haupt